

СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС ЯК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВИ ТА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Гурчумелія У.І.

Стаття включає розгляд питання щодо стану переговорного процесу стосовно створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) України з ЄС, оцінку сучасної зовнішньоторговельної політики України, її експортного потенціалу. Виявлено проблеми формування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, позитивні і негативні фактори впливу на український ринок товарів і послуг. Визначено основні переваги поглибленої торговельної інтеграції у формі «ЗВТ+» стосовно традиційної моделі зони вільної торгівлі.

Ключові слова: євроінтеграція, переговорний процес, зовнішня торгівля, експорт (імпорт) товарів і послуг, зона вільної торгівлі (ЗВТ), тарифна політика, поглиблена зона вільної торгівлі (ЗВТ+), нетарифне регулювання.

ВСТУП

Характер змін, які відбуваються нині, свідчить про те, що у світі формуються нові міжнародні зміни. Головна особливість цього процесу – масштабні перетворення світової політичної та фінансово-економічної системи відповідно до нових реалій. Сьогодні жодна держава не може самотужки протистояти глобальним загрозам і одноособово управляти світовими процесами. Відповідати на виклики нинішнього світу можна лише колективними зусиллями.

Поширення інтеграційних процесів у Європі відповідає національним інтересам України, яка через своє місце у геополітичному просторі є європейською державою та розвивається як складова частина європейської цивілізації. Положення документів, які затверджують стратегію національного розвитку, зазначають, що інтеграція до Європейського Союзу є одним із головних геоekonomічних пріоритетів України і чинником її подальшого розвитку. Водночас, сьогодні стратегічні цілі держави пов'язані із переходом до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки на основі формування економіки знань, що є адекватною відповіддю на виклики часу. У цьому контексті зовнішньоторговельні відносини країни мають значний потенціал, адже за рахунок використання порівняльних переваг країни створюється можливість подолати внутрішні ресурсні обмеження та прискорити процес формування нової, більш ефективної моделі соціально-економічного розвитку.

Аналіз сучасної ситуації, яка склалася в державі у зв'язку з перспективою укладення найближчим часом Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, а також створення в її рамках зони вільної торгівлі, відображено у багатьох наукових дослідженнях. Крім того, як у центральних органах влади так і серед бізнес-кіл безперервно ведуться дискусії навколо зазначеної Угоди. І це не випадково. Адже Угода про асоціацію між Україною і ЄС є самою об'ємною і складною в історії нашої держави Угодою, яку можна насправді назвати історичною, і від якої залежить доля не тільки більшості галузей української економіки, але в кінцевому підсумку й кожного з нас.

Саме тому, опрацювання питання щодо здійснення торговельної інтеграції України через поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі з ЄС (так звану ЗВТ+), що є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію та щодо її впливу на функціонування вітчизняної економіки є надзвичайно актуальним сьогодні.

Метою дослідження є здійснення аналізу стану зовнішньоторговельних зв'язків України з Європейським Союзом, визначення перспективних напрямків активізації зовнішньої торгівлі та проведення порівняльної оцінки переваг і недоліків утворення нового інтеграційного об'єднання України з ЄС у формі ЗВТ та ЗВТ+. При цьому, об'єктом дослідження виступають зовнішньоекономічні зв'язки держави.

Дана наукова стаття складається із вступу, основного викладення матеріалу у вигляді результатів дослідження та висновків, в яких обгрунтовано доцільність створення зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом у форматі поглибленої торговельної інтеграції. У статті проаналізовано стан зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами ЄС за період 2010 - 2011 роки, визначено основні пріоритетні напрямки євроінтеграційного курсу України, зроблено порівняльний аналіз впливу економічної ситуації на діяльність господарського комплексу, яка установлює в державі в результаті запровадження режиму вільної торгівлі з ЄС.

Дослідженням світових зовнішньоекономічних зв'язків переймалися такі видатні західні вчені як М. Портер, В. Хойер, С. Ронен, Д. Денієл та інші. Серед російських дослідників особливу увагу заслуговують праці Є.Ф. Авдокушина, І.Т. Балабанова, В.Б. Булая, А.С. Булатова, Л.С. Стровської, І.П. Фамінського та інших. Серед вітчизняних вчених, що досліджували дану проблематику - А.С. Гальчинський, О.А. Кириченко, Ю.В. Макогон, Т.М. Циганкова, А.С.Філіпенко. Серед науковців, які присвятили свої праці темі європейської інтеграції - В. Г. Бульба, Н. А. Гнидюк, В. П. Горбулін, І. А. Грицяк, В. В. Копійка, Я. Й. Малик, В. С. Новицький, В. І. Чужиков, Т. І. Шинкаренко та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження сучасного стану зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС свідчать про наступне.

Євросоюз як інтеграційне угруповання, має один з найвищих рівнів внутрішньої регіональної торгівлі – його ринок поглинає біля 60% зовнішньоторговельного обороту країн-членів, половина з яких належать до найрозвинутіших країн світу, а інші учасники демонструють прискорені темпи економічного розвитку. Можливість доступу до такого місткого ринку створює значні можливості для реалізації різноманітних стратегій національних виробників.

Сьогодні ЄС є одним із основних торговельних партнерів України. Згідно із статистичними даними за період січень-вересень 2011 року його доля у загальному обсязі торгівлі товарами та послугами України склала 29,90% та збільшилась у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 0,57 відсоткових пункти.

При цьому, доля українського експорту до країн ЄС за згаданий період склалася у розмірі 27,21% та збільшилась у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 2,12 відсоткових пункти. В свою чергу, доля імпорту з країн-членів ЄС за вказаний період складалася у розмірі 32,42% та зменшилась у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 1,07 відсоткових пункти (табл. 1).

Таблиця 1. Зовнішня торгівля товарами та послугами України, в тому числі з Європейським Союзом, у січні-вересні 2010 – 2011 років*

	січень-вересень			
	2010 року	2011 року	2011/2010	
			млн. дол.	%
ЗТО всього, млн. дол. США	90057,90	123881,30	33823,40	137,56
<i>у т.ч. з ЄС, млн. дол. США</i>	<i>26414,60</i>	<i>37042,30</i>	<i>10627,70</i>	<i>140,23</i>
<i>Питома вага ЄС</i>	<i>29,33</i>	<i>29,90</i>	-	—
Експорт всього, млн. дол. США	44571,0	59922,3	15351,30	134,44
<i>у т.ч. до ЄС, млн. дол. США</i>	<i>11183,2</i>	<i>16307,4</i>	<i>5124,20</i>	<i>145,82</i>
<i>Питома вага ЄС</i>	<i>25,09</i>	<i>27,21</i>	—	—
Імпорт всього, млн. дол. США	45486,9	63959,0	18472,10	140,61
<i>у т.ч. з ЄС, млн. дол. США</i>	<i>15231,4</i>	<i>20734,9</i>	<i>5503,50</i>	<i>136,13</i>
<i>Питома вага ЄС</i>	<i>33,49</i>	<i>32,42</i>	—	—
Сальдо всього, млн. дол. США	-915,90	-4036,70		—
<i>у т.ч. з ЄС, млн. дол. США</i>	<i>-4048,20</i>	<i>-4427,50</i>		—

*згідно з даними Держкомстату

У двосторонній торгівлі між торговельними партнерами продовжує зберігатися негативне сальдо. Водночас, у січні-вересні п.р. у порівнянні з аналогічним періодом минулого року відбулося його зростання на 379,3 млн.дол.США (з 4048,2 млн.дол.США до 4427,5 млн.дол.США).

Що стосується торгівлі товарами, то доля торгівлі України з ЄС у загальному обсязі торгівлі товарами України за січень – вересень 2011 року склала 29,28% та збільшилась у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 0,86 відсоткових пункти.

При цьому, обсяг українського експорту до країн ЄС за згаданий період становить 27,54% та збільшився у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 2,76 відсоткових пункти. В свою чергу, обсяг імпорту з країн-членів ЄС за вказаний

період становить 30,74% та зменшився у порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 0,84 відсоткових пункти (табл. 2). У двосторонній торгівлі між торговельними партнерами продовжує зберігатися негативне сальдо. Водночас за перший квартал 2011 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2010 року відбулося його зростання на 350,4 млн.дол.США (з 4185,6 млн.дол.США до 4536 млн.дол.США).

Таблиця 2. Зовнішня торгівля товарами України у січні-вересні 2010 – 2011 років, в тому числі з Європейським Союзом*

	січень-вересень			
	2010 року	2011 року	2011/2010	
			млн. дол.	%
ЗТО всього, млн. дол. США	77931,00	109446,60	31515,60	140,44
у т.ч. з ЄС, млн. дол. США	22145,2	32046,6	9901,40	144,71
<i>Питома вага ЄС</i>	28,42	29,28	—	—
Експорт всього, млн. дол. США	36244,5	49951,8	13707,30	137,82
у т.ч. до ЄС, млн. дол. США	8979,8	13755,3	4775,5	153,18
<i>Питома вага ЄС</i>	24,78	27,54	—	—
Імпорт всього, млн. дол. США	41686,5	59494,8	17808,30	142,7
у т.ч. з ЄС, млн. дол. США	13165,4	18291,3	5125,9	138,9
<i>Питома вага ЄС</i>	31,58	30,74	-	—
Сальдо всього, млн. дол. США	-5442,00	-9543,00	—	—
у т.ч. з ЄС, млн. дол. США	-4185,60	-4536,00	—	—

*згідно з даними Держкомстату

У таблиці 3 на обсяг товарів, що експортуються загалом припадає 63,48% експорту до ЄС або 8732,46 млн. дол. США. А на обсяг товарів, що імпортуються загалом припадає 54,2% імпорту з ЄС або 9913,97 млн. дол. США (табл.3).

Таблиця 3. Основні товарні групи українського експорту та імпорту до країн ЄС у січні-вересні 2010 – 2011 років

Назва (товарна група УКТЗЕД)	Обсяги експорту (млн. дол. США)		2011/ 2010, %	частка у торгівлі з ЄС, %	
	2010 рік	2011 рік		2010 рік	2011 рік
	товарні групи українського експорту				
Чорні метали (72)	2667,5	4251,57	159,4	29,71	30,91
руди, шлаки та зола (26)	1036,61	1415,46	136,5	11,54	10,29
енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки (27)	584,62	1202,1	205,6	6,51	8,74
електричні машини і устаткування (85)	863,08	1145,49	132,7	9,61	8,33
зернові культури (10)	67,92	717,84	1056,9	0,76	5,22
товарні групи українського імпорту					
реактори ядерні, котли, машини, апарати і механічні пристрої, їх частини (84)	1432,57	2656,61	185,4	10,88	14,52
наземні транспортні засоби, крім залізничних (87)	1006,25	1710,01	169,9	7,64	9,35
електричні машини і устаткування, їх частини (85)	1219,65	1568,51	128,6	9,26	8,58
фармацевтична продукція (30)	1087,98	1353,94	124,4	8,26	7,40
полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (39)	1101	1341,11	121,8	8,36	7,33
енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки (27)	819,88	1283,79	156,6	6,23	7,02

Якщо аналізувати стан двосторонньої торгівлі послугами між Україною та ЄС, то у січні-вересні 2011 року порівняно з аналогічним періодом

2010 року загальні обсяги зовнішньої торгівлі послугами України зросли на 19,03%, а з ЄС – на 17,01%. При цьому, спостерігається скорочення кількості країн ЄС у загальній торгівлі послугами на 0,6 відсоткових пункти. При цьому, обсяги українського експорту послугами в цілому зросли

на 19,74%, а до ЄС – на 15,83%. При цьому, відбулося зменшення питомої ваги експорту послуг до ЄС на 0,86 відсоткових пункти.

У свою чергу, загальні обсяги імпорту послуг зросли на 17,5%, а з країн-членів ЄС – на 18,3%. При цьому, відбулося зростання питомої ваги імпорту послуг з країн ЄС на 0,38 відсоткових пункти. У двосторонній торгівлі послугами між Україною та ЄС продовжує зберігатися позитивне сальдо, яке у січні-вересні 2011 р. склало 108,5 млн. дол. США (табл. 4).

Таблиця 4. Зовнішня торгівля послугами України у січні-вересні 2010 – 2011 років, в тому числі з Європейським Союзом

	січень-вересень			
	2010 року	2011 року	2011/2010	
			млн. дол.	%
ЗТО всього, млн. дол. США	12126,90	14434,70	2307,80	119,03
у т.ч. з ЄС, млн. дол. США	4269,40	4995,70	726,30	117,01
<i>Питома вага ЄС</i>	35,21	34,61	—	—
Експорт всього, млн. дол. США	8326,5	9970,5	1644,00	119,74
у т.ч. до ЄС, млн. дол. США	2203,4	2552,1	348,7	115,83
<i>Питома вага ЄС</i>	26,46	25,60	—	—

Імпорт всього, млн. дол. США	3800,4	4464,2	663,80	117,5
у т.ч. з ЄС, млн. дол. США	2066,0	2443,6	377,6	118,3
<i>Питома вага ЄС</i>	54,36	54,74	—	—
Сальдо всього, млн. дол. США	4526,10	5506,30		
у т.ч. з ЄС, млн. дол. США	137,40	108,50		

Отже, як бачимо ЄС є важливим стратегічним партнером України у сфері зовнішньої торгівлі. Разом з тим, ЄС є найбільш розвинутим інтеграційним економічним угрупованням, яке використовує поглиблені форми економічної співпраці з третіми країнами і, в першу чергу, з країнами-сусідами. Оскільки найбільш поширеним є економічне співробітництво в режимі преференційної та вільної торгівлі, то саме така форма інтеграції і була запропонована Україні ще у 2008 році. При цьому, запровадження режиму вільної торгівлі заплановано в рамках всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі у форматі «ЗВТ+» з акцентом на регуляторному співробітництві.

Прослідкувавши історію переговорного процесу України з Євросоюзом щодо створення зони вільної торгівлі можна свідчити про обдуманість та виваженість кожного прийнятого рішення з боку учасників угод. Так, з часу започаткування у лютому 2008 року офіційного переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС проведено 21 раунд переговорів у рамках 3 блоків: з торгівлі товарами; з торгівлі послугами, заснування компаній, інвестицій, руху капіталу та платежів; з правил торгівлі.

Проте, суспільство весь цей час турбувало питання - на що саме Україна може сподіватися, створюючи глибоку та всебічну зону вільної торгівлі? Основні фактори впливу утворення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняну економіку полягають у наступному.

Формат «ЗВТ+» передбачає, що скорочення та ліквідація торговельних обмежень у рамках режиму вільної торгівлі стосуються не тільки лібералізації виключно двосторонньої торгівлі товарами, а також обумовлені згодою сторін лібералізувати додатково такі сфери як торгівлю послугами, режими прямих іноземних інвестицій та державні закупівлі.

Вільний товарообіг є ключовою характеристикою процесу інтеграції у форму ЗВТ. Питання відміни тарифних бар'єрів як традиційного способу захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, посідає першочергове місце при обговоренні режиму вільної торгівлі. Водночас, постає проблема адаптації вітчизняних виробників до нових умов господарювання, кризового стану економіки та величини соціальної ціни, пов'язаної із скороченням виробництва у неконкурентних галузях. Досвід поглиблення економічної інтеграції ЄС з країнами схожого рівня розвитку свідчить про використання механізму асиметричного характеру (раніше для ЄС, а для України впродовж кількох років) процесу скасування тарифних бар'єрів, що дозволяє створити більш сприятливі умови для адаптації вітчизняних виробників.

ВИСНОВКИ

Європейська інтеграція сьогодні є одним із найбільш важливих питань зовнішнього вектору політики України, а також стратегією здійснення системних соціально-економічних реформ і запорукою успішної модернізації нашої держави. Інтеграція країни до економічного простору Європейського Союзу є важливим чинником, що повинен спонукати до підвищення конкурентоспроможності як окремих галузей, так і економіки країни в цілому та зростання добробуту. Критерій здатності витримувати конкуренцію на єдиному ринку ЄС можна розглядати як показник високої конкурентоспроможності національної економіки у світовому економічному просторі.

Створення глибокої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС дозволить сформувати передумови для реалізації чотирьох свобод – вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили – у рамках спільного економічного простору, що забезпечить підвищення ефективності використання основних факторів виробництва.

Включення України до ЗВТ надасть переваги: для внутрішніх і закордонних інвесторів та підприємців, адже підвищення правової певності породжує довіру і чесне та дружнє для бізнесу середовище, а також зменшує корупцію (завдяки спрощенню митних та інших адміністративних процедур чи завдяки впровадженню прозорих правил конкуренції); для споживачів, адже внутрішній ринок ЄС передбачає ліпшу якість та вищу безпечність товарів (завдяки утвердженню сучасних стандартів у сфері промислових товарів та безпечності харчових продуктів).

Таким чином, оскільки сторони підтримали завдання відкриття своїх ринків, а також створення сучасного, прозорого і передбачуваного середовища для споживачів, інвесторів та бізнесменів з обох сторін, то основним завданням на сьогодні для України є адаптація до цих умов. І наскільки глибоко ми адаптуємося - настільки глибоко ввійдемо в європейський ринок.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінська Я. Інституції та економічний розвиток // Актуальні проблеми економіки. -2004. - № 2. - С. 45.
2. Ветринський І. М. Європейський Союз: феномен інтеграції чи імперія нового типу? / І.М. Ветринський // Гілея: Науковий вісник. - 2010. - № 39
3. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Жаліло, Я. А., Бабанін, О. С., Белінська Я. В. та ін. / за заг. ред. Я. А. Жаліло.- К.: НІСД, 2009.- 142 с.
4. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. - К.: НІСД, 2003. - 368 с.
5. Пиц М.І. Використання європейського досвіду транскордонного співробітництва в зовнішній політиці України. / М.І. Пиц // Галицький економічний вісник. – 2009. - № 2. – С. 3-7
6. Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму? / Жаліло, Я. А., Покришка, Д. С., Бабанін О. С. та ін. - К.: НІСД, 2009. - 101 с.
7. Сидун, С. Україна та Європейський Союз: особливості розвитку взаємовідносин. / С.Сидун // Наукові праці. – 2010. - №117. – С. 142-148.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» (Гальчинський А.С., Гець В.М. та ін.). - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. - С. 36-45.
9. Тавокин Е.П. Исследование социально-экономических и политических процессов: учеб. пособие. - М.: ИНФРА, - М, 2008. - С. 42.

